

Maja Šojat-Bikić

Muzej grada Zagreba
Opatička 20
Zagreb

HRVATSKA 'ARHIVI, KNJIŽNICE, MUZEJI' (AKM) ZAJEDNICA U INTERNETSKOME PROSTORU: KOMUNICIRANJE KULTURNE BAŠTINE U DIGITALNOME OBLIKU I UDIO DIGITALNIH ZBIRKI RUKOPISNIH OSTAVŠTINA U INTERNETSKOJ PONUDI

Cilj je ovoga rada prikazati aktualnu sliku temeljnih hrvatskih baštinskih zajednica u internetskome prostoru, tj. recentne rezultate istraživanja vlastitih mrežnih stranica državnih arhiva, narodnih knjižnica i muzeja, kao i internetski dostupnih digitalnih zbirki. Analiziraju se žanrovska i tematska obilježja digitalnih zbirki, s posebnim naglaskom na zastupljenost rukopisa u internetskoj ponudi. Na kraju se ukazuje na sretne i nesretne sudbine rukopisnih ostavština na dvama primjerima iz Muzeja grada Zagreba – ostavštini dr. Franje Buntaka i zagubljenome rukopisu knjige Ivana Gerersdorfera.

Ključne riječi: AKM zajednica, baštinske ustanove, digitalne zbirke, digitalizirani rukopisi, Muzej grada Zagreba, rukopisne ostavštine, Franjo Buntak, Ivan Gerersdorfer

Uvod

Rezultati istraživanja hrvatskoga baštinskog internetskog prostora samo su jedan manji segment statističkih podataka koje je moguće dobiti iz autorske baze podataka *Hrvatska kulturna baština online*.¹ Logička i fizička struktura baze podataka, kreirane 2011. godine, omogućuju pohranu i periodičko osvježavanje svih relevantnih podataka o hrvatskome baštinskom internetskom prostoru te njegovo vrednovanje prema usustavljenoj metodologiji.² Za potrebe ovoga rada podatci su ažurirani početkom siječnja 2015. godine kako bi se dala aktualna slika temeljnih hrvatskih baštinskih zajednica u internetskome prostoru.

Također se razmatra internetska komunikacija kulturne baštine u obliku digitalnih zbirki i postavlja pitanje sadržavaju li te zbirke i digitalizirane rukopise i rukopisne ostavštine. Budući da rukopisi pripadaju onoj vrsti građe koju nalazimo u cjelokupnoj AKM zajednici, valja se upitati rabe li baštinske ustanove u dovoljnoj mjeri

¹ Šojat-Bikić, M. *Hrvatska kulturna baština online*, autorska baza podataka, 2011–2015.

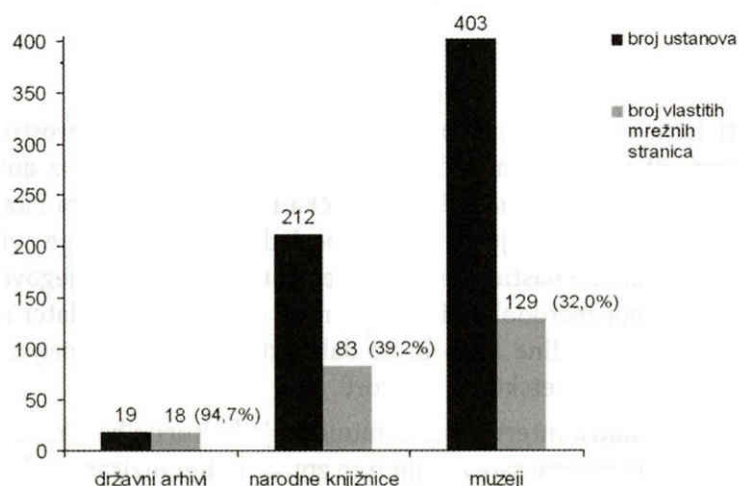
² Šojat-Bikić, M. *Modeliranje digitalnih zbirki i digitalnih proizvoda : sadržajno-korisnički aspekt komuniciranja kulturne baštine u digitalnom obliku*. Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar, 2013, str. 292–299.

nove medije kako bi upravo takvu građu približile korisnicima. Riječ je o jedinstvenoj građi, koju možemo usporediti s jedinstvenošću muzejskih predmeta, cijenjenoj kao kulturno-povijesno i intelektualno dobro te uglavnom nedostupnoj, pa digitalizacijom itekako može dobiti na dodanoj vrijednosti. Naime, digitalizirani stari rukopisi mogu se opremiti transliteriranom inačicom i drugim pomagalicama koja će olakšati njihovu uporabu.

Muzej grada Zagreba također čuva različite rukopise i rukopisne ostavštine. Posebice je dragocjena rukopisna ostavština dr. Franje Buntaka, kojoj će biti posvećen dio ovoga rada. Postoje indicije da se u Muzeju grada Zagreba jedno vrijeme nalazio rukopis knjige *Fenomen mehaničkog glazbenog automata u općoj kulturnoj evoluciji* Ivana Gerersdorfera. Budući da se Zbirka mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera nalazi u stalnome postavu Muzeja, bilo bi prirodno očekivati da Muzej bude nakladnik Gerersdorferove knjige. Nažalost, do toga nije došlo jer je nesretnim i misterioznim spletom okolnosti rukopis povučen iz Muzeja i gubi mu se trag.

Hrvatska AKM zajednica u internetskome prostoru

Nezanemariv broj temeljnih hrvatskih baštinskih ustanova – ponajprije muzeji i narodne knjižnice te jedan državni arhiv³ – dočekao je 2015. godinu bez vlastite mrežne stranice.⁴ Kao što je iz grafičkoga prikaza na Slici 1 razvidno, 60,8 % narodnih knjižnica i 68 % muzeja nemaju vlastitu mrežnu stranicu. Ako se u razmatranje uzmu samo one baštinske ustanove koje su registrirane kao pravne osobe u Sudskome registru⁵, dobije se povoljnija slika – 55,1 % narodnih knjižnica i 25 % muzeja još uvijek nemaju vlastitu mrežnu stranicu (Slika 2).

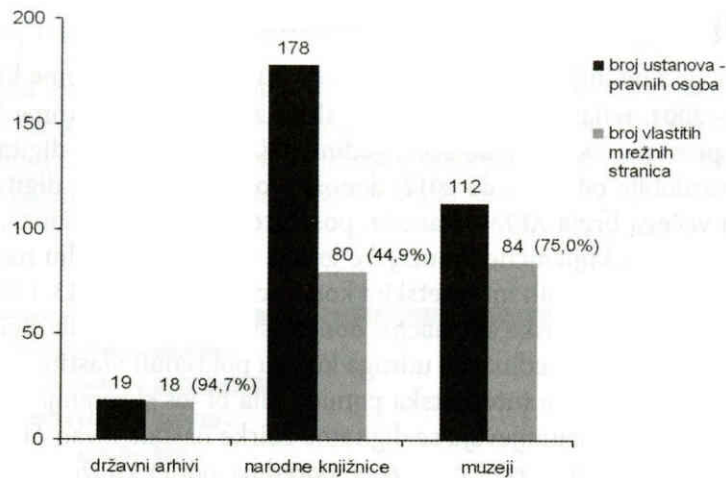


Slika 1. Temeljne AKM ustanove i njihove vlastite mrežne stranice.

³ Državni arhiv u Križevcima.

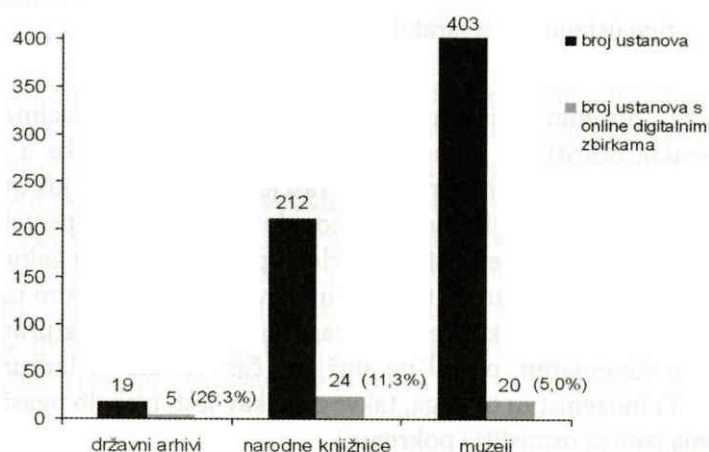
⁴ Svim je mrežnim stranicama posljednji put pristupljeno 7. siječnja 2015. godine.

⁵ Sudski registar. Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske. URL: <https://sudreg.pravosudje.hr/> (10. 1. 2015.).



Slika 2. Temeljne AKM ustanove registrirane kao pravne osobe i njihove vlastite mrežne stranice.

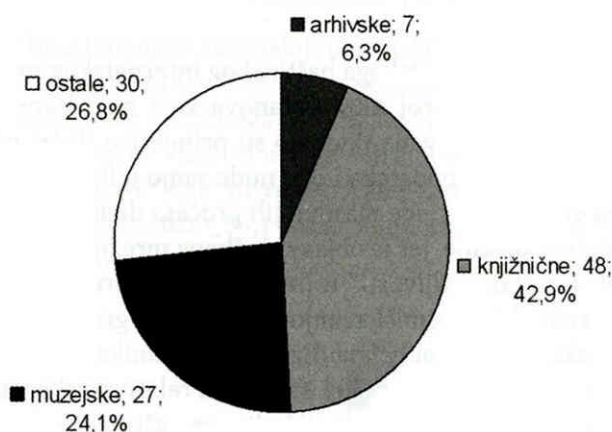
Dakle, aktualna slika hrvatskoga baštinskog internetskog prostora pokazuje da još uvijek imamo popriličan broj AKM ustanova koje nisu iskoračile u internetski prostor te svoje usluge i proizvode (kao što su primjerice stalni postav, povremene izložbe, zbirke, izdanja, baze podataka i dr.) nude samo u fizičkim prostorima. Prema tome, nerealna su očekivanja glede masovnijih procesa digitalizacije hrvatske kulturne, pa tako i rukopisne baštine, jer je objava službene mrežne stranice ipak prvi korak prema „vidljivosti i prepoznatljivosti” u internetskome prostoru. Postojanje vlastite mrežne stranice preduvjet je osmišljavanju njezine nadogradnje internetskom ponudom digitalnih zbirki i drugim oblicima digitalne komunikacije, kao što su primjerice virtualne izložbe. Grafički prikaz na Slici 3 ilustrira relativno skroman udio temeljnih AKM ustanova u internetskoj komunikaciji kulturne baštine.



Slika 3. Internetska komunikacija kulturne baštine AKM ustanova u obliku digitalnih zbirki.

Hrvatske digitalne zbirke u internetskome prostoru

Do 2005. godine digitalne zbirke bile su dostupne u neznatnome broju. U razdoblju 1998. – 2004. nalazimo svega 11 digitalnih zbirki u hrvatskome baštinskom internetskom prostoru. Od 2005. do 2007. godine pojavljuje se još 13 digitalnih zbirki. Petogodišnje razdoblje od 2008. do 2012. donosi svojevrsni procvat digitalnih zbirki uključivanjem većega broja AKM ustanova, posebice narodnih knjižnica, u projekte digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe. U tome razdoblju nastaje 79 novih digitalnih zbirki dostupnih internetskim korisnicima. Godine 2013. i 2014., ukorak s općim trendovima ekonomske stagnacije, donose svega devet novih digitalnih zbirki. Da nema entuzijazma pojedinaca i udruga koji su pokrenuli vlastite projekte digitalizacije, hrvatska baštinska internetska ponuda bila bi još skromnija (Slika 4). Pod „ostalim zbirkama” podrazumijevaju se digitalne zbirke nastale izvan AKM zajednica, dok kategorija „knjižnične zbirke” obuhvaća, pored narodnih knjižnica, i druge tipove knjižnica (sveučilišne, znanstvene, specijalne).



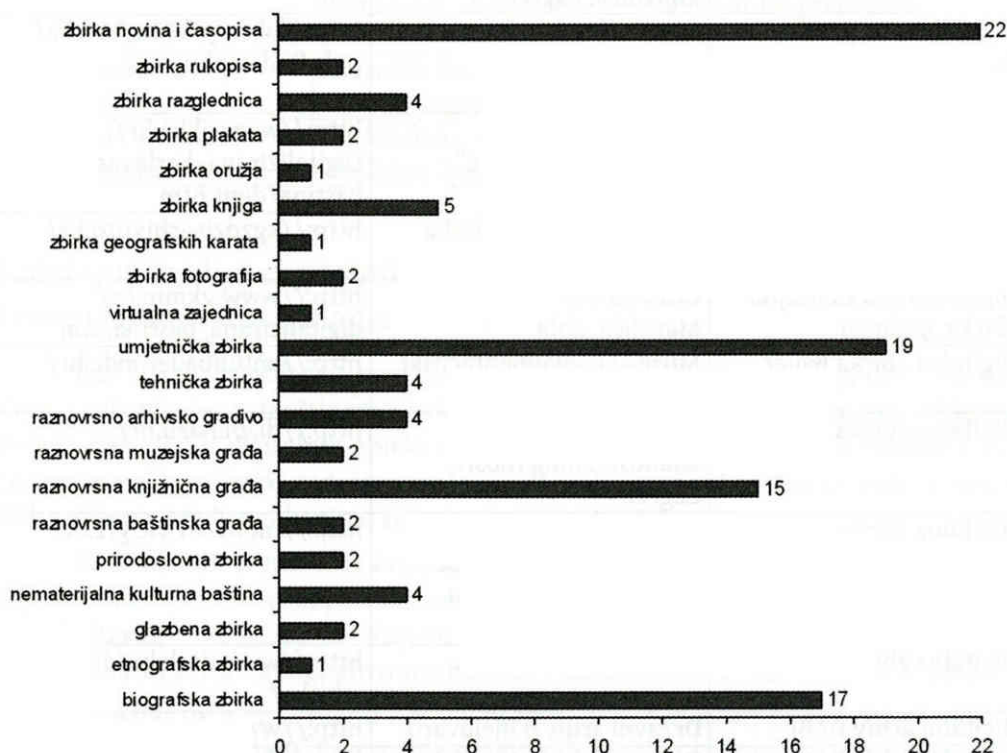
Slika 4. Internetski dostupne digitalne zbirke prema tipu ustanove – stvaratelja.

Teško je tzv. „općemu korisniku”, pa čak i baštinskim stručnjacima (čemu sam nerijetko svjedočila), otkriti sve trenutno dostupne digitalne zbirke u hrvatskome baštinskom internetskom prostoru. Prostor je rascjepkan i zapravo još uvijek imamo velik problem nepostojanja kvalitetnoga nacionalnoga kulturnog portala. Već smo nekoliko godina svjedoci neuspješnosti i zamrlosti portala *Hrvatska kulturna baština*⁶, koji je trebao biti središnja pristupna točka svim hrvatskim baštinskim ustanovama i digitalnim zbirkama. Bez prave koncepcije i sadržaja, zastario i neažuran, očigledno politički i stručno zanemaren, portal ne služi na čast hrvatskoj kulturi i njezinoj promociji u zemlji i inozemstvu te bi ga, takvoga kakav jest, trebalo ugasiti i u nekim boljim vremenima iznova osmisliti i pokrenuti.

⁶ *Hrvatska kulturna baština*. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.
URL: <http://www.kultura.hr/> (10. 1. 2015.).

Udio rukopisnih ostavština u internetskoj ponudi digitalnih zbirki

Analiza žanrovskih i tematskih obilježja digitalnih zbirki pokazuje koje su vrste baštinske građe dostupne u digitalnome obliku (Slika 5). Prevladavaju zbirke starih novina i časopisa, umjetničke zbirke, biografske zbirke, tj. zbirke posvećene hrvatskim velikanima te zbirke raznovrsne knjižnične građe.



Slika 5. Žanrovsko-tematska obilježja internetski dostupnih digitalnih zbirki.

Digitalne zbirke mogu biti homogene ili heterogene, ovisno o vrsti građe koja se digitalizira i ulazi u zbirke. Tako su digitalne zbirke koje sadržavaju istovrsnu građu, primjerice, samo knjige, novine, rukopise, fotografije, razglednice, plakate, zemljopisne karte, grafike, skulpture, zvučne zapise i dr. – homogene, dok su digitalne zbirke koje sadržavaju raznovrsnu građu iz muzejskih fundusa, knjižničnih ili arhivskih fondova – heterogene. U skladu s tom definicijom, nalazimo dvije homogene digitalne zbirke rukopisa (Digitalna zbirka Bauer i Gradivo pavlinskih samostana u Hrvatskome državnom arhivu) te 23 heterogene zbirke koje sadržavaju i digitalizirane rukopise ili rukopisne ostavštine (Tablica 1).

Tablica 1. Internetski dostupne digitalne zbirke s rukopisima i rukopisnim ostavštinama

Naziv zbirke	Stvaratelj	URL
Antonio Smareglia	Sveučilišna knjižnica u Puli	http://www.smareglia.info/
ARHiNET	Hrvatski državni arhiv, Zagreb	http://arhinet.arhiv.hr/
Digitalizirana baština NSK-a	Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb	http://db.nsk.hr/
Digitalizirana građa Sveučilišne knjižnice u Puli	Sveučilišna knjižnica u Puli	http://library.foi.hr/zbirke/pula/index.php
Digitalizirana karlovačka baština	Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić”, Karlovac	http://www.gkka.hr/Digitalizirana_karlovačka_bastina/digit.htm
Digitalizirana zagrebačka baština	Knjižnice grada Zagreba	http://kgzdz.arhivpro.hr/
Digitalizirana zavičajna zbirka <i>Spalatina</i>	Gradska knjižnica Marka Marulića, Split	http://www.gkmm.hr/digitalizirana_bastina.htm
Digitalna zbirka Bauer	Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb	http://antunbauer.mdc.hr/
Digitalna zbirka HAZU-a	Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb	http://dizbi.hazu.hr/
Digitalna zbirka ostavštine Andrije Mohorovičića	Geofizički odsjek Prirodoslovno-matematičkoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu	http://mohorovicic.gfz.hr/
Digitalne zbirke DASK	Državni arhiv u Sisku	http://www.dask.hr/digitalne-zbirke/
Digitalni arhiv DABJ	Državni arhiv u Bjelovaru	http://www.dabj.hr/
Digitalni arhiv DAV	Državni arhiv u Varaždinu	http://dav.arhivpro.hr/
Dr. Ivan Novak – narodni preporoditelj	Knjižnica „Nikola Zrinski”, Čakovec	http://ivan-novak-ostavstina.webs.com/
Đuro Sudeta	Narodna knjižnica „Petar Preradović”, Bjelovar	http://library.foi.hr/sudeta/
Fran Galović online	Knjižnica i čitaonica „Fran Galović”, Koprivnica	http://frangalovic.com/
Franjo Ksaver Kuhač	Hrvatska udruga muzičkih knjižnica, arhiva i dokumentacijskih centara, Zagreb	http://www.kuhac.net/
Gradivo pavlinskih samostana u Hrvatskome državnom arhivu	Hrvatski državni arhiv, Zagreb	http://www.pavlini-hda.com/
Gustav Krklec	Gradska knjižnica i čitaonica „Metel Ožegović”, Varaždin	http://knjiznica-vz.hr/index.php?option=com_content&task=view&id=26&Itemid=61

Istarska digitalna baština	Povijesni i pomorski muzej Istre, Pula	http://idb.arhivpro.hr/
Književna baština Rudolfa Franjina Magjera	Gradska i sveučilišna knjižnica, Osijek	http://magjer.gskos.hr/
METELwin – digitalna knjižnica i čitaonica	Point d. o. o., Varaždin	http://library.foi.hr/metelgrad/index.php?page=digi2
Petar Preradović	Narodna knjižnica „Petar Preradović”, Bjelovar	http://www.knjiznica-bjelovar.hr/preradovic/main.html
Silvije Strahimir Kranjčević	Filozofski fakultet Družbe Isusove, Zagreb	http://www.sskranjcevic.hr/
Virtualna zbirka djela Ruđera Boškovića	Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb	http://virtualna.nsk.hr/boskovic/

Sadržajna analiza digitalnih zbirki s rukopisima i rukopisnim ostavštinama

Kao što je iz Tablice 1 razvidno, najviše stvaratelja digitalnih zbirki s rukopisima i rukopisnim ostavštinama nalazimo među knjižnicama i državnim arhivima. Većina navedenih digitalnih zbirki sadržava manji broj pojedinačnih rukopisa, dok znatno manji broj zbirki sadržava sustavno digitalizirane rukopisne ostavštine hrvatskih velikana. Među velikanima su najzastupljeniji književnici.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica pri odabiru rukopisne građe za digitalizaciju daje prednost starim rukopisima, kao što su primjerice *Vinodolski zakonik* i *Istarski razvod*. Starim rukopisima uobičajeno se smatraju oni nastali prije 15. stoljeća.⁷ Trenutno je na stranicama Digitalizirane baštine NSK-a dostupno šest starih rukopisa.

Pojedini državni arhivi u Hrvatskoj nastoje digitalizirati barem dio gradiva te pritom biraju najvrednije i najstarije gradivo ili gradivo koje mogu organizirati oko neke teme, odlučujući se pritom i za digitalizaciju starih rukopisa. Tako je u Digitalnome arhivu ARHiNET-a dostupna Zbirka najstarijih hrvatskih povelja (999. – 1089.) iz Hrvatskoga državnog arhiva. Digitalne zbirke Državnoga arhiva u Sisku sadržavaju odabrane dokumente iz arhivskoga fonda Stari spisi Zagrebačkoga kaptola na temu *Obrana sisačke gospoštije od Turaka, povelje i školske spomenice*, dok je Državni arhiv u Varaždinu digitalizirao dokumente iz serije Radikalni arhiv. Najnoviju digitalnu zbirku rukopisne ostavštine, u povodu obilježavanja 100-te godišnjice Prvoga svjetskog rata, objavio je Državni arhiv u Bjelovaru. Riječ je o pismima iz zarobljeništva Nikole Aschenreitera (1914. – 1917.).

Knjižnice grada Zagreba, u okviru projekta *Digitalizirana zagrebačka baština*, digitalizirale su samo Zbirku originalnih rukopisa Dragutina Domjanića, koja sadržava 17 rukopisa pjesama.

Jedna od prvih hrvatskih digitalnih zbirki dostupnih u internetskom prostoru jest ona iz 2002. godine, a posvećena je Silviju Strahimiru Kranjčeviću. „Prvu digitali-

⁷ Katić, T. Digitalizacija stare građe. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* (Zagreb). 46, 3–4(2003), str. 35.

ziranu cjelokupnu baštinu jednoga hrvatskog književnika dobili smo pak zahvaljujući dr. Danielu Miščinu s Filozofskoga fakulteta Družbe Isusove u Zagrebu, koji je u suradnji s CARNet-om digitalizirao baštinu Silvija Strahimira Kranjčevića.”⁸ Slobodno se možemo složiti s Danielom Miščinom kada kaže kako „je riječ o prvoj sustavnoj bazi podataka o jednome hrvatskom velikanu. Pod pojmom *sustavna* prije svega se misli na činjenicu da rukopisi Silvija Strahimira Kranjčevića u toj bazi nisu predstavljeni samo u opsegu izbora, nego se na jednome mjestu mogu vidjeti gotovo svi njegovi rukopisi (98,2 %) njih nešto manje od 4000.”⁹

Godinu dana kasnije, 2003., objavljuje se digitalna zbirka posvećena Petru Preradoviću koja, među ostalim, sadržava i Preradovićeva pisma suvremenicima. „Poznao je najistaknutije ilirce toga vremena i surađivao s njima. To su Gaj, Strossmayer, Vraz, Lisinski, Trnski. Brojna su Preradovićeva pisma uglednim suvremenicima, a čuvaju se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. I dio te građe je digitaliziran i uvršten u zbirku.”¹⁰

Nakon Preradovićeve zbirke, Narodna knjižnica „Petar Preradović” u Bjelovaru objavljuje 2006. godine digitalnu zbirku o Đuri Sudeti. „[...] okupljanjem na jednom mjestu poezije, proze, feljtona, pisama, rukopisne ostavštine, fotografija, crteža i ostalih likovnih priloga, naslovnica prvih i ostalih izdanja djela, bibliografije, zbornika itd. olakšan je pregled i stvorene su mogućnosti za veću iskorištenost građe.”¹¹

Ostale digitalne zbirke posvećene hrvatskim književnicima – Franu Galoviću, Gustavu Krklecu i Rudolfu Franjinu Magjeru, sadržavaju samo po nekoliko pojedinačnih rukopisa. Tako u zbirci Fran Galović *online* nalazimo autograf samo jedne pjesme. Digitalna zbirka posvećena Gustavu Krklecu uključuje autografe 13 pjesama, a zbirka o Rudolfu Franjinu Magjeru sadržava autobiografiju u tipkopisu i korespondenciju.

Jedna od najvećih digitalnih zbirki u Hrvatskoj svakako je Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, koja na jednome mjestu okuplja raznovrsnu digitaliziranu građu iz više Akademijinih jedinica – knjižnice te nekoliko muzeja, odsjeka i zavoda. Zbirka sadržava i rukopisnu ostavštinu Ladislava Šabana. „Već 2005. godine, uz financijsku potporu Ministarstva kulture Republike Hrvatske, digitalizirana je Arhivska građa iz ostavštine Ladislava Šabana koja obuhvaća istraživačke bilješke i rukopisne radove sačuvane u fasciklima te osobito vrijednu njegovu građu o orguljama i orguljarima koja je raspoređena prema lokalitetima orgulja i imenima orguljara.”¹²

⁸ Antić, S. V. *Virtualna riznica kulturne baštine*. U: *Hrvatski iseljenički zbornik 2009*. Kukavica, V. (ur.). Zagreb: Hrvatska matica iseljenika, 2008, str. 73.

⁹ Miščin, D. Projekt digitalizacije ostavštine S. S. Kranjčevića kao potraga za paradigmama u pristupu digitalizacijama ostavština nacionalnih velikana. *Muzeologija* (Zagreb). 43/44(2006/2007), str. 288.

¹⁰ Kreštan, T., Renić, Z. Digitalna zbirka o Petru Preradoviću. *Muzeologija* (Zagreb). 43/44(2006/2007), str. 303.

¹¹ Pejić, I. Stogodišnjica rođenja Đure Sudete : od pretiska do elektroničke knjige : digitalizacija zavičajne baštine. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* (Zagreb). 51, 1–4(2008), str. 70.

¹² Vitković, Z. Portal Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* (Zagreb). 55, 2(2012), str. 130.

Od digitalnih zbirki sa značajnijim udjelom digitaliziranih rukopisa jednoga hrvatskog velikana istaknimo još i Digitalnu zbirku ostavštine Andrije Mohorovičića. „Radi se o osobnim dokumentima i arhivskim izvorima koji svjedoče o njegovoj obitelji, djetinjstvu i školovanju, korespondenciji s mnogima od velikana svjetske seizmologije, poput A. Agemennonea, B. Gutenberga ili V. Conrada, rukopisima i proračunima (uključujući i rukopis i matematičke izvode za njegov epohalni članak kojim je dokazao postojanje diskontinuiteta u unutrašnjosti Zemlje), dokumentaciji Geofizičkog zavoda dok mu je on bio na čelu (1892.-1921.), naputcima za mjerenja u meteorologiji i seizmologiji.”¹³

Ostale digitalne zbirke popisane u Tablici 1 sadržavaju manji broj digitaliziranih rukopisa. Osvrnimo se još samo na Digitalnu zbirku Bauer, koja je posebice značajna za muzeološku struku. Zbirka sadržava 12 digitaliziranih rukopisnih knjiga iz niza *Bibliografija i građa za umjetnost i srodne struke* Antuna Bauera. „*Bibliografija i građa za umjetnost i srodne struke* (1951. – 1957.), bibliografski [je] niz od 31 knjige koji objedinjuje bibliografsku i dokumentarnu građu s područja kulturne povijesti, posebice likovnih umjetnosti i povijesne muzeologije od 19. do prve polovice 20. st.”¹⁴

Ova kratka sadržajna analiza internetski dostupnih digitalnih zbirki upućuje na primjere dobre prakse digitalizacije rukopisa i rukopisnih ostavština, ali podjednako tako pokazuje kako naša skrivena rukopisna baština tek čeka da u većoj mjeri, u obliku digitalnih surogata, postane dostupna širokoj javnosti.

Sretne i nesretne sudbine rukopisa na dvama primjerima iz Muzeja grada Zagreba

Poput većine baštinskih ustanova i Muzej grada Zagreba čuva rukopisnu građu različite provenijencije i sadržaja. Većina se takve građe nalazi u knjižnici Muzeja i još čeka istraživanje, vrednovanje i dokumentiranje. Naime, poput drugih hrvatskih muzeja, tako ni Muzej grada Zagreba nema zaposlenoga arhivista, a stručni rad kustosa usredotočen je ponajprije na muzejske predmete i zbirke te na izložbeno-nakladničku djelatnost. Jedina rukopisna ostavština koja je popisana i sređena prema načelima arhivističke struke jest ona dr. Franje Buntaka.

Rukopis knjige Ivana Gerersdorfera, čija se Zbirka mehaničkih glazbenih automata nalazi u stalnome postavu Muzeja grada Zagreba, ne dijeli sretnu sudbinu s Buntakovom ostavštinom. Iako je po prirodi stvari i svome kulturološko-povijesnom značenju trebao završiti u Muzeju te biti objavljen, gubi mu se trag i tako ostajemo prikraćeni za vrijedno djelo o jednome značajnom segmentu naše i svjetske kulturne baštine.

¹³ Vrkić, I. Digitalna zbirka ostavštine Andrije Mohorovičića : Kako i zašto digitalizirati vrijednu knjižničnu i arhivsku građu. *Kemija u industriji* (Zagreb). 60, 5(2011), str. 293–294.

¹⁴ Radovanlija Mileusnić, S. Iz rukopisne ostavštine dr. Antuna Bauera – muzejski arhiv : građa za muzeologiju. *Informatica museologica* (Zagreb). 40, 3–4(2009), str. 86.

Rukopisna ostavština dr. Franje Buntaka

Dr. Franjo Buntak (Zagreb, 1910. – Zagreb, 1985.) obnašao je dužnost ravnatelja Muzeja grada Zagreba od 1945. do 1979. godine.¹⁵ Teret ravnateljskih obveza nije ometao Buntakov stručni i znanstveni rad na proučavanju i prezentaciji muzejske građe i istraživanju povijesti Zagreba. Mnogobrojna su njegova postignuća kao muzealca i povjesničara Zagreba, koja zaslužuju posebno istraživanje i publiciranje. Posthumno tiskana Buntakova knjiga *Povijest Zagreba* zasigurno je jedan od najvećih zagrebačkih nakladničkih projekata ostvarenih tijekom 1996. godine.¹⁶

U ovome se radu prezentiraju samo Buntakova rukopisna ostavština i praktični rezultati istraživanja i digitalizacije rukopisa o povremenim muzejskim izložbama. Naime, rad na projektu mrežne stranice Muzeja grada Zagreba¹⁷ i cjelovite internet-ske arhive izložaba od 1909. godine do danas¹⁸ zahtijevao je i proučavanje Buntakove rukopisne ostavštine.

Rukopisna ostavština dr. Franje Buntaka, pohranjena u 22 arhivske kutije,¹⁹ obuhvaća istraživačke bilješke, rukopisne radove, govore, predavanja i korespondenciju iz razdoblja od 1939. do 1979. godine. Tek je rad na mrežnoj stranici Muzeja barem djelomično oživio „mrtvi kapital” Buntakove ostavštine, koja je godinama bila zanemarena i neiskorištena.

Muzeji su svojevrsni javni mediji, a muzejske izložbe najvažniji oblik komuniciranja s posjetiteljima. Zbirke i izložbe čine jezgru muzeja te, prema tome, i jezgru muzejske mrežne stranice. Većina muzejskih mrežnih stranica sadržava informacije o aktualnim i budućim izložbama, a znatno rjeđe o svim održanim izložbama od osnutka muzeja do današnjih dana.

Jedan od najzahtjevnijih segmenata mrežne stranice Muzeja grada Zagreba bila je upravo internetska arhiva izložaba, koja je cjelovitošću i tekstualno-slikovnim sadržajem jedini primjer takve vrste u Hrvatskoj. Riječ je o rezultatu opsežna istraživačkoga rada i prikupljanja različitih izvora informacija o održanim izložbama, od prve tzv. „Trenkove izložbe” priređene 1909. godine u kuli iznad Kamenitih vrata (gdje je od 1907. do 1926. bio smješten Gradski muzej) do recentnih izložaba.

Tekst je integralni dio svake izložbe, bilo stvarne bilo virtualne, i bez njega nema ni razumijevanja izložbenih poruka. Stoga tekstualni opis izložbe mora biti sastavni dio njezine mrežne stranice. Mnoge izložbe Muzeja grada Zagreba nisu bile popraćene katalogom ili presavitkom te se jedini izvori za istraživanje nalaze upravo u rukopisnim ostavštinama kustosa te različitim serijskim publikacijama – starim novinama i časopisima. Zahvaljujući Buntakovim rukopisima bilo je moguće rekon-

¹⁵ Kuzmić, Z. In memoriam dr. Franjo Buntak (1910–1985). *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* (Zagreb). 35, 1–2(1986), str. 8.

¹⁶ Glamuzina, D. Najopsežnija i najcjelovitija. *Vjesnik* (Zagreb). 20. prosinca 1996., str. 21.

¹⁷ *Muzej grada Zagreba*. Muzej grada Zagreba. Šojat-Bikić, M. (ur.). URL: www.mgz.hr (10. 1. 2015.).

¹⁸ *Muzej grada Zagreba : Izložbe*. Muzej grada Zagreba. Šojat-Bikić, M. (ur.). URL: <http://www.mgz.hr/hr/izlozbe/> (10. 1. 2015.).

¹⁹ Inventarni popis ostavštine dr. Franje Buntaka sačinili su 2001. godine Branka Molnar i Zdenko Kuzmić.

struirati izložbenu djelatnost Muzeja grada Zagreba u razdoblju od 1947. do 1979. godine. Navodim samo neke od četrdesetak starih izložaba koje nisu bile popraćene tiskanim katalogom ili presavitkom, a čije su mrežne stranice realizirane zahvaljujući sačuvanim Buntakovim rukopisima:

- Razvoj kazališta u Zagrebu, 1947.
- Radna soba Ivana Zajca, 1954.
- Slike Zagreba u 19. stoljeću, 1966.
- Razvitak radničkoga pokreta u Zagrebu do 1914., 1968.
- 50 godina Zagrebačkoga kvarteta, 1969.
- Zagreb 1969.: izložba fotografije, 1969.
- Zagrebački velesajam na starim prostorima, 1969.
- Izgradnja slobodnoga Zagreba, 1970.
- Izvođenje Beethovenovih djela u Zagrebu, 1970.
- XIII. proletarska brigada „Rade Končar”, 1971.
- Karikature o Zagrebu, 1971.
- Crtanje i oblikovanje u muzeju, 1973.

Skeniranje rukopisa i optičko prepoznavanje znakova (OCR, *Optical Character Recognition*) ne bi dali zadovoljavajuće rezultate pa je rukopise o izložbama valjalo prepisati u strojno čitljiv tekst. Na taj je način značajno upotpunjena internetska arhiva izložaba Muzeja grada Zagreba.

Zagubljeni rukopis Ivana Gerersdorfera

Ivan Gerersdorfer (Zagreb, 1927. – Zagreb, 1993.) bio je strastveni kolekcionar i restaurator satova i mehaničkih glazbenih automata. Sakupio je iznimnu zbirku automata iz vremena od 1814. do 1914. te ju je otvorio građanstvu 1960. godine, u svome stanu u Demetrovoj 7. Darovnim ugovorom iz 1977. godine zbirka je pripala Gradu Zagrebu, a 1994. predana je na upravljanje Muzeju grada Zagreba, u čijemu je stalnome postavu izložena od 1997. godine. Kao veliki znalac i predan kustos svoje zbirke, koji je po svojoj stručnosti bio poznat i izvan granica tadašnje države²⁰, Gerersdorfer je odlučio svoje spoznaje objediniti i objaviti u knjizi *Fenomen mehaničkog glazbenog automata u općoj kulturnoj evoluciji*.

Prve informacije o rukopisu knjige nalazimo u članku novinarke Jasne Šipek (1988.): „U želji da svoju zbirku sačuva od zaborava Gerersdorfer je nedavno dovršio enciklopediju muzičkih automata, ali još je u rukopisu jer ne može naći izdavača. Kako kaže, to nije ni tehnika ni umjetnost, već i jedno i drugo, i nešto treće, i ne može

²⁰ Muljević, V. *Zbirka muzičkih automata Gerersdorfer u Zagrebu*. U: *Zbornik radova IV. međunarodni simpozij o novim tehnologijama*, 25. – 27. 10. 1993., Pula. Srb, N. (ur.). Zagreb: Elektrotehničko društvo, 1993, str. 213.

se uklopiti ni u jednu postojeću knjigu kako su mu predlagali. Stoga čuva rukopis [...]."²¹

Nekoliko godina kasnije kustos Muzeja grada Zagreba Slavko Šterk, autor koncepcije stalnoga postava Zbirke mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera, ponovo spominje rukopis: „Ivan Gerersdorfer autor je do danas neobjavljenog vrijednog rukopisa »Fenomen mehaničkog glazbenog automata u općoj kulturnoj evoluciji« ili »Mehanička automatizacija glazbe«. Rukopis od 230 kartica teksta (uz 47 popratnih fotografija J. Vranića) svojedobno je bio predviđen za tisak kod »Mladosti«. Međutim, zbog izvjesnih poteškoća, vjerojatno financijske naravi, od Muzeja grada Zagreba preuzima ga Muzej za umjetnost i obrt. Recenziju i kratki uvod piše muzikolog gđica Aleksandra Wagner. Njezinim napuštanjem Muzeja projekt propada. Na intervenciju autora i gospođe Maje Škiljan rukopis preuzima Hrvatski povijesni muzej, gdje se i danas čuva.“²²

Godine 2009., u telefonskome razgovoru s ravnateljicom Hrvatskoga povijesnog muzeja Ankicom Pandžić, saznala sam da se rukopis više ne nalazi u Hrvatskome povijesnom muzeju te da ga je preuzela Jagoda Šarić, udovica Ivana Gerersdorfera.²³ Nažalost, Maja Škiljan, koja bi jedina mogla dati vjerodostojne informacije o sudbini Gerersdorferova rukopisa, preminula je 11. veljače 2008. godine. Tijekom 2010. godine uspjela sam telefonski kontaktirati Jagodu Šarić koja se, nažalost, nije željela izjasniti o sudbini rukopisa. Ponovni pokušaji uspostave kontakta s udovicom, potaknuti ponajprije podrškom i entuzijazmom Veljka Mihalića, savjetnika u Gradskome uredu za obrazovanje, kulturu i sport Grada Zagreba, nisu uspjeli. Naime, Gradski ured za obrazovanje, kulturu i sport financijski bi podržao objavljivanje Gerersdorferove knjige. Stoga sa žaljenjem mogu ustvrditi neuspjeh nastojanja da se projekt digitalizacije Zbirke mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera, koji je rezultirao mrežnom stranicom Zbirke²⁴, nosačem zvuka *Glazba iz kutije*²⁵ te postavljanjem multimedij-skoga kioska u stalnome postavu Zbirke, zaokruži tiskanjem ovoga vrijednog rukopisa.

Zaključak

U radu je prikazana aktualna slika temeljnih hrvatskih baštinskih zajednica u internetskome prostoru, tj. recentni rezultati istraživanja vlastitih mrežnih stranica

²¹ Šipek, J. Romantika iz automata. *Vjesnik* (Zagreb). 2. listopada 1988., str. 8.

²² Šterk, S. *U susret stalnoj postavi zbirke glazbenih automata Ivana Gerersdorfera*. U: *Iz starog i novog Zagreba*. Ivić, V. et al. (ur.). Sv. 7. Zagreb: Muzej grada Zagreba, 1996, str. 306.

²³ Šojat-Bikić, M. Digitalizacija Zbirke mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera : prilog digitalnom očuvanju hrvatske zvučne baštine te povijesti bilježenja i reprodukcije zvuka od 1880-ih do 1920-ih godina. *Arti musices: Hrvatski muzikološki zbornik* (Zagreb). 41, 1(2010), str. 64.

²⁴ *Zbirka mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera*. Muzej grada Zagreba i Muzejski dokumentacijski centar. Šojat-Bikić, M. (ur.).

URL: http://mdc.hr/donacije/mgz/gerersdorfer/index_hr.html (10. 1. 2015.).

²⁵ Šojat-Bikić, M. U povodu objavljivanja nosača zvuka „Glazba iz kutije: izbor iz repertoara mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera“. *Informatica museologica* (Zagreb). 41, 1–4(2010), str. 114–116.

državnih arhiva, narodnih knjižnica i muzeja, kao i internetski dostupnih digitalnih zbirki. Izneseni rezultati istraživanja, koji su samo jedan segment statističkih podataka iz autorske baze podataka *Hrvatska kulturna baština online*, pokazuju da još uvijek sve naše temeljne AKM ustanove nemaju vlastitu mrežnu stranicu. Od 634 ustanove obuhvaćene istraživanjem njih 230 (36,3 %) ima vlastitu mrežnu stranicu.

Ustanovljeno je da svega 49 (7,7 %) od ukupno 634 ustanove obuhvaćene istraživanjem komunicira kulturnu baštinu u obliku internetski dostupnih digitalnih zbirki. Također je dan uvid u žanrovska i tematska obilježja 112 istraženih digitalnih zbirki, s posebnim naglaskom na zastupljenost rukopisa i rukopisnih ostavština u ukupnoj internetskoj ponudi. Pronađeno je 25 digitalnih zbirki koje sadržavaju rukopisnu građu.

Rukopisi su jedan od najugroženijih segmenata kulturnoga naslijeđa sačuvanoga na papiru – oni su unikatni, često vrlo stari, krhki, osjetljivi na mikroklimatske uvjete i teško čitljivi. Ujedno su i jedan od najmanje vidljivih segmenata kulturne baštine – praktički su nedostupni široj javnosti. Digitalizacija nudi spas – zaštitu izvornika, dostupnost surogata, dodanu vrijednost (transkript, prijevod, komentar, čitljivost, pretraživost). Izloženi rezultati istraživanja pokazuju kako je hrvatska rukopisna baština poprilično zanemarena u internetskoj ponudi u odnosu na druge vrste baštinske građe, ponajprije stare novine, časopise, knjige i muzejske predmete. Također se pokazalo kako se hrvatski muzeji usredotočuju na digitalizaciju muzejskih predmeta te, za razliku od knjižnica i državnih arhiva, zanemaruju digitalizaciju rukopisne baštine.

Na kraju je dan osvrt na sretne i nesretne sudbine rukopisnih ostavština na dvama primjerima iz Muzeja grada Zagreba – ostavštini dr. Franje Buntaka, nekadašnjega ravnatelja Muzeja, i zagubljenome rukopisu knjige *Fenomen mehaničkog glazbenog automata u općoj kulturnoj evoluciji* Ivana Gerersdorfera, kolekcionara i restauratora satova i mehaničkih glazbenih automata. Istraživanjem i digitalizacijom Buntakovih rukopisnih radova o povremenim izložbama Muzeja grada Zagreba znatno je obogaćena internetska arhiva izložaba, dostupna na mrežnim stranicama Muzeja. Nažalost, projekt digitalizacije Zbirke mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera nije mogao biti zaokružen publiciranjem Gerersdorferova rukopisa.

Literatura i izvori

- Antić, S. V. *Virtualna riznica kulturne baštine*. U: *Hrvatski iseljenički zbornik 2009*. Kukavica, V. (ur.). Zagreb: Hrvatska matica iseljenika, 2008, str. 70-75.
- Glamuzina, D. Najopsežnija i najcjelovitija. *Vjesnik* (Zagreb). 20. prosinca 1996., str. 21.
- Hrvatska kulturna baština*. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. URL: <http://www.kultura.hr/> (10. 1. 2015).
- Katić, T. Digitalizacija stare građe. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* (Zagreb). 46, 3-4(2003), str. 33-47.
- Kreštan, T., Renić, Z. Digitalna zbirka o Petru Preradoviću. *Muzeologija* (Zagreb). 43/44(2006/2007), str. 300-305.

- Kuzmić, Z. In memoriam dr Franjo Buntak (1910-1985). *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* (Zagreb). 35, 1-2(1986), str. 8.
- Miščin, D. Projekt digitalizacije ostavštine S. S. Kranjčevića kao potraga za paradigmama u pristupu digitalizacijama ostavština nacionalnih velikana. *Muzeologija* (Zagreb). 43/44 (2006/2007), str. 288-299.
- Muljević, V. Zbirka muzičkih automata Gerersdorfer u Zagrebu. U: *Zbornik radova IV. Međunarodni simpozij o novim tehnologijama*, 25.-27. 10. 1993., Pula. Srb, N. (ur.). Zagreb: Elektrotehničko društvo, 1993, str. 210-213.
- Muzej grada Zagreba. Muzej grada Zagreba. Šojat-Bikić, M. (ur.). URL: www.mgz.hr (10. 1. 2015).
- Muzej grada Zagreba : Izložbe. Muzej grada Zagreba. Šojat-Bikić, M. (ur.). URL: <http://www.mgz.hr/hr/izlozbe/> (10. 1. 2015).
- Muzej grada Zagreba, Ostavština dr. Franje Buntaka, 22 arhivske kutije
- Pejić, I. Stogodišnjica rođenja Đure Sudete : od pretiska do elektroničke knjige : digitalizacija zavičajne baštine. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* (Zagreb). 51, 1-4(2008), str. 64-72.
- Radovanlija Mileusnić, S. Iz rukopisne ostavštine dr. Antuna Bauera – muzejski arhiv: građa za muzeologiju. *Informatica museologica* (Zagreb). 40, 3-4(2009), str. 85-95.
- Sudski registar. Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske. URL: <https://sudreg.pravosudje.hr/> (10. 1. 2015).
- Šipek, J. Romantika iz automata. *Vjesnik* (Zagreb). 2. listopada 1988., str. 8.
- Šojat-Bikić, M. Digitalizacija Zbirke mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera: prilog digitalnom očuvanju hrvatske zvučne baštine te povijesti bilježenja i reprodukcije zvuka od 1880-ih do 1920-ih godina. *Arti musices: Hrvatski muzikološki zbornik* (Zagreb). 41, 1(2010), str. 61-96.
- Šojat-Bikić, M. Hrvatska kulturna baština online, autorska baza podataka, 2011-2015.
- Šojat-Bikić, M. *Modeliranje digitalnih zbirki i digitalnih proizvoda : sadržajno-korisnički aspekt komuniciranja kulturne baštine u digitalnom obliku*. Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar, 2013.
- Šojat-Bikić, M. U povodu objavljivanja nosača zvuka "Glazba iz kutije: izbor iz repertoara mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera". *Informatica museologica* (Zagreb). 41, 1-4(2010), str. 114-116.
- Šterk, S. U susret stalnoj postavi zbirke glazbenih automata Ivana Gerersdorfera. U: *Iz starog i novog Zagreba*. Ivić, V. et al. (ur.). Sv. 7. Zagreb: Muzej grada Zagreba, 1996, str. 299-308.
- Vitković, Z. Portal Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* (Zagreb). 55, 2(2012), str. 121-136.
- Vrkić, I. Digitalna zbirka ostavštine Andrije Mohorovičića : Kako i zašto digitalizirati vrijednu knjižničnu i arhivsku građu. *Kemija u industriji* (Zagreb). 60, 5(2011), str. 293-295.
- Zbirka mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera. Muzej grada Zagreba i Muzejski dokumentacijski centar. Šojat-Bikić, M. (ur.)
URL: http://mdc.hr/donacije/mgz/gerersdorfer/index_hr.html (10. 1. 2015).

Summary

THE CROATIAN 'ARCHIVES, LIBRARIES, MUSEUMS' (ALM)
COMMUNITY IN THE ONLINE SPACE: COMMUNICATION
OF THE CULTURAL HERITAGE IN DIGITAL FORM AND
THE PROPORTION OF DIGITAL MANUSCRIPT COLLECTIONS
BEQUESTS TO BE FOUND ONLINE

The objective of this work is to present the current picture of the fundamental Croatian heritage communities in the online space, i.e. the results of recent research into the websites of the state archives, public libraries and museums, as well as the digitalised heritage collections available online. The results of the research are systematically recorded and periodically updated in the auctorial database *Croatian Cultural Heritage Online*. Also analysed are the generic and thematic characteristics of digital heritage collections, with particular emphasis on the proportions of manuscripts and manuscript bequests in the total online space. Since manuscripts belong to the kind of material that we find in the whole of the ALM community the question arises as to whether the heritage institutions use to an adequate extent the new media so as to familiarise users with this particular kind of material. This is a unique kind of material, comparable in its uniqueness with museum objects valued as cultural and intellectual properties and yet on the whole inaccessible, which can through digitisation acquire added value indeed. The results of the research set forth show that the Croatian manuscript heritage is neglected in what is available online as compared with other kinds of heritage material, mostly old newspapers, journals, books and museum objects. It can also be stated that Croatian museums are concentrating on the digitisation of museum objects and, unlike libraries and the state archives, are neglecting the digitisation of the manuscript heritage. At the end reference is made to the happy and unhappy fates of manuscript bequests, making use of two examples from Zagreb City Museum. One is the bequest of Dr Franjo Buntak, one-time director of the Museum, and the other is the lost manuscript book entitled *The Phenomenon of Mechanical Music Automata in the Universal Cultural Evolution* by Ivan Gerersdorfer, collector and restorer of clocks and mechanical musical automata. The research into and digitisation of Buntak's handwritten works about the occasional exhibitions of Zagreb City Museum has much enriched the online archives of exhibitions available on the website of the Museum.

Keywords: ALM community, heritage institutions, digital collections, digitised manuscripts, Zagreb City Museum, manuscript bequests, Franjo Buntak, Ivan Gerersdorfer

Translated by Graham McMaster